

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

FİLM ÇEVİRİ TÜRÜ OLARAK DUBLAJ: KISITLAMALAR VE ZORLUKLAR*

DUBBING AS A TYPE OF AUDIOVISUAL TRANSLATION: CONSTRAINTS AND CHALLENGES

Ayhan ŞAHİN**

Öz

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte film çevirileri de büyük bir önem kazanmıştır. Ancak hayatımızda o kadar çok yer almasına rağmen film çevirileri üzerinde Türkiye’de yeterince araştırma yapıldığı söylenemez.

Filmler, edebî eserlerden farklı olarak ses ve görüntü de içerdiğinden, film çevirmeninin başarılı bir film çevirisi yapabilmesi için bunları da dikkate alması gerekir. Ayrıca filmler film çevirmenlerini zorlayabilecek bazı kısıtlamalar ve zorluklar ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, bu kısıtlamaları ve zorlukları sistematik olarak ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Film Çevirisi, Dublaj, Kısıtlamalar, Zorluklar.

Abstract

With the dissemination of mass media, audiovisual translation has taken on an added importance. However, although it occupies a great amount of time in our life, we can say that audiovisual translation has not attracted enough attention from translation scholars in Turkey.

Films, unlike literary works, include audio and video. As a result of this, the translator has to take these into account to perform a successful translation. Additionally, films bring about some constraints and challenges which will put a strain on the film translator.

The aim of this paper is to identify and study these constraints and challenges systematically.

Keywords: Audiovisual Translation, Dubbing, Constraints, Challenges.

FİMLER VE ÇEVİRİLERİ

Bir sanat dalı olarak sinema bir asırdan fazla bir zamandır varlığını sürdürmektedir. 1890’larda ortaya çıkan ve sonraki yirmi yıl içerisinde bütün dünyaya yayılan sinema, kısa zamanda gelişip bir endüstri haline gelmiş ve popüler bir eğlence aracı olmuştur. Bir eğlence aracı olmasının yanında eğitim ve propaganda amaçlı olarak da yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Yazılı kaynaklardan görsel kaynaklara önemli bir geçişin yaşandığı günümüzde ise görsel işitsel ürünlerin günlük hayatımızda büyük bir yer tuttuğunu görüyoruz. Bunun sonucunda, filmler konuşma şeklimizden giyinişimize kadar hayatımızın her alanında etkili olmaktadır. Filmler, üretildikleri ülkelerin hayat tarzlarını ve kültürlerini yansıtır. Aslında filmler aynı zamanda ülkelerin kendi değer ve kültürlerini başka ülkelere transfer etmek için kullandıkları bir araçtır. O yüzden filmleri sadece basit bir film olarak görmek son derece yanlış bir yaklaşım olur.

Küresel bazda film çevirilerini ve film endüstrisini ayrı olarak düşünemeyiz, çünkü filmler sadece üretildiği ülkede gösterilmek için yapılmazlar. O yüzden film yapımcıları daha baştan bütün dünyanın potansiyel izleyici kitlesi olduğunu dikkate almaktadırlar. Film şirketleri, filmin dünya çapındaki başarısının filmin iyi çevrilmesine bağlı olduğunu bildiklerinden, çeviri işine de büyük önem vermektedirler. Hatta filmdeki oyuncuların seslendirecek kişilerin ses kayıtlarını dinleyip filme ve karaktere uygun olup olmadığına karar vermektedirler.

* Bu çalışma, 2012 tarihli “Dubbing as a Type of Audiovisual Translation: A Study of its Methods and Constraints Focusing on *Shrek 2*” isimli yüksek lisans tezimin kısaltılmış halidir.

** Öğretim Görevlisi, Turgut Özal Üniversitesi.

Film çevirisi alanının gelişimi teknoloji ve teknik gelişmelerle yakından ilgilidir. Dijital medya alanındaki gelişmeler film çevirisi çalışmalarını doğrudan etkilemiştir. DVD teknolojisinin ortaya çıkması film çevirisi alanında çalışan araştırmacıların işini çok kolaylaştırmıştır. DVD öncesinde kullanılan videokasetler hem çabuk yıpranıyor hem de aynı filmin farklı dillerdeki kopyasını elde etmek gerekiyordu. DVD teknolojisi sayesinde araştırmacılar, tek bir diskte bir filmin 8 farklı dilde seslendirmesini ve 32 farklı dilde altyazısını inceleme imkânı elde ettiler. Bunun yanında filmle ilgili yönetmen veya yapımcıların yorumları, oyuncularla yapılan röportajlar, filmin kamera arkası görüntüleri gibi ekstra özellikler, filmleri derinlemesine incelemek isteyen araştırmacılar için kolaylık sağladı. Blu-ray gibi daha yeni teknolojiler ise filmlerin çok daha yüksek kalitede ve değişik versiyonlarının izlenmesine imkân sağladı.

FİLM ÇEVİRİSİ TÜRLERİ

Filmler yapıldıkları ülkelerin dışına çıktığında çeviri devreye girmektedir. Film çevirilerinde en çok kullanılan iki çeviri yöntemi dublaj ve altyazıdır. Bazı ülkeler dublaj yöntemini tercih ederken bazıları da altyazı yöntemini tercih etmiştir. Bu farklılıkların en önemli sebebi maliyet olmakla birlikte, siyasi ve tarihi faktörlerde bu seçimlerde rol oynamıştır. Mesela 1930lu ve 40lu yıllarda Almanya, İtalya ve İspanya'daki faşist rejimler etkili bir sansür unsuru olmasından dolayı dublaj yöntemini tercih etmişlerdir. Bir diğer sebepse Fransa gibi ülkelerin yabancı etkiye karşı kendi dillerini korumak ve ülke içinde bir dil bütünlüğü sağlamak istemeleridir. Hedef kitlenin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu ve sosyal sınıfı gibi diğer unsurlar da bu sebepler arasında sayılabilir. Ancak bu konuda kesin çizgiler yoktur ve her iki yöntem de, hem dublajı tercih eden hem de altyazıyı tercih eden ülkeler tarafından kullanılmaktadır.

FİLM ÇEVİRİLERİNİN ZORLUKLARI

Film çevirileri, sadece metne değil aynı zamanda dudak eşlemesi, oyuncuların hareketleri ve yüz ifadeleri gibi görsel unsurlara da bağlı olmasından dolayı edebî çeviriden farklı bir durum arz etmektedir. Bu durum, hem dublaj hem de altyazı için geçerlidir. Bir film hedef dile hem ses hem de görsel olarak aynı anda aktarılacak zorundadır. Tabii olarak, bu durum çevirmenin üstesinden gelmesi gereken bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu zorluklar arasında kültürel zorlukların öne çıktığını görmekteyiz. Aksoy'un da belirttiği gibi "*Çevirmenler çeviri sürecinde çeşitli sınırlamaların etkisi altındadır. Bu etkiler çevirmenlerin içinde buldukları zamanın edebî ilkeleri, yayınevleri veya kuruluşların çevirmenden beklentileri, seslendikleri toplumun edebî beğenileri ve kültürel özellikleri olarak sıralanabilir.*" (Aksoy, 2000: 56)

Kültürel zorluklar, kaynak kültürdeki bir unsurun, toplumlar arası kültürel farklılıklardan dolayı hedef kültürde var olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda çevirmen farklı stratejiler izlemek zorundadır. Aksoy bu konuyu "*Çevirinin yalnızca bir metinden diğerine dil aktarımı olmadığını, bir kültürün diğerine aktarımı olduğunu düşündüğümüzde, çeviri sürecini yönlendiren etkilerin önemini anlayabiliriz. Çevirmenin hangi nedenlerden dolayı bazı eksiltmeler ve eklemeler yaptığını, dili nasıl ve neden o biçimde kullandığını bilmek, çeviriyi saran ortamı yani çevirinin ait olduğu kültürü gözler önüne serer.*" (Aksoy, 2000: 55) sözleriyle açıklar.

Kültürel zorlukların yanında, kelime oyunları, şahıs ağzı, şive gibi dilsel zorluklar da vardır.

DUBLAJ YÖNTEMİNİN KISITLAMALARI

Dublaj yöntemi altyazıya göre daha maliyetlidir. Dublaj için donanımlı bir stüdyoya, seslendirme sanatçılara ve daha uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Ancak bizim konumuz altyazı ile dublaj arasındaki farklardan ziyade çevirmenlerin karşılaştığı veya karşılaşabileceği çeviri zorlukları veya kısıtlamaları olacaktır. Dublajın getirdiği kısıtlamalar normlara dayalı kısıtlamalar ve eşlemeye dayalı kısıtlamalar olarak incelenebilir. Ayrıca çevirmenin çeviri politikaları veya film türüne yönelik yaklaşımı, çeviri üzerinde bir kısıtlama oluşturabileceği düşüncesinden yola çıkılarak çevirmenin tutum ve yaklaşımı da ele alınacak.

NORMLARA DAYALI KISITLAMALAR

Çeviri faaliyetlerinin kültürel bir öneme sahip olduğunu belirten Toury, çevirmenin bir kültürel ortam içinde belli bazı normları olması gerektiğini ifade eder. "*Çevirinin sosyal kültürel boyutunu ele aldığımızda çeviri farklı türlerde ve değişen derecelerde kısıtlamalara maruz kalabilir. Bu kısıtlamalar kaynak metni de aşarak, çeviride söz konusu olan diller ve metin gelenekleri arasındaki sistemsel farklılıkları ve hatta çevirmenin bir arabulucu olarak anlayış birikiminin sınırlarını ve imkânlarını içerebilir. Aslında anlayışın kendisi de sosyal kültürel faktörler tarafından etkilenmekte ve hatta belki de değiştirilmektedir. Her halükarda, farklı şartlar (mesela, farklı metin türleri ve/veya farklı hedef kitle için çeviri yapmak gibi) altında çalışan çevirmenler genellikle farklı stratejiler benimserler ve nihayetinde belirgin farkları olan ürünler ortaya çıkarırlar.*" (Toury, 2000: 199)

Edebiyat çevirisinde olduğu gibi film çevirilerinde de çevirmeni kısıtlayan kaynak metnin ötesinde bazı faktörler vardır. Bu kısıtlamalar veya normlar çevirinin her safhasında görülebilir. Toury (2000) bu normları öncül (initial), süreç öncesi (preliminary) ve süreç içi (operational) normlar olarak tanımlar.

Öncül normlar, çevirmenin kaynak metnin normlarına veya hedef metnin normlarına yakın olmayı tercih ettiği norm sürecidir. Birinci durumda, çeviri yeterli veya kaynak yörengeli; ikinci durumda ise çeviri kabul edilebilir veya hedef yörengeli olacaktır.

Süreç öncesi normlar çeviriye yönelik takip edilen genel stratejileri ifade eder. Bunlar, çeviri yoluyla hedef kültüre aktarılacak metin türleri ile ilgili çeviri politikalarını içerir. Çevrilecek metinlerin seçimi, birinci kaynaktan mı yoksa ikinci kaynaktan mı çevrileceği, hangi tür metinlerin çevrileceği gibi kararların alındığı süreçtir. Bu süreç, çeviriyi yaptıran kurum veya şirketin çevirmene çeviri sırasında uyması gereken bir dizi kural koymasını da içerir.

Süreç içi normlar ise çeviri faaliyeti sırasında alınan kararları belirler ve ana (matricial) ve metinsel-dilsel (textual-linguistic) olarak ikiye ayrılır. Ana normlar hedef metnin varlığını bir bütün olarak ele alır ve metnin parçalarının yerleştirilmesini, eklenmesini ve silinmesini düzenler. Metinsel-dilsel normlar ise dil ve üslup tercihlerini belirler.

Kurumsal Normlar

Çeviri sürecinde çeviriyi başlatan kurum veya işveren çeviri sürecini şekillendiren önemli bir faktördür. Hewson ve Martin'in ifade ettiği üzere "Çeviriyi başlatan, çeviri faaliyetinin arkasındaki yönlendirici güçtür ve bu gücün kimliği ve istekleri çeviri faaliyeti üzerinde büyük bir etkiye sahiptir." (Hewson, Martin, 1991: 113). Çevirmen, kurum tarafından ortaya konan, önceden belirlenmiş bir dizi şartlar altında çalışmak zorundadır. Bu durum çevirmenin özgürlüğü açısından bir engel gibi gözükse de fakat aynı zamanda böyle açık ve net belirlenmiş ilkelerin olması çevirmenin işini kolaylaştırabilir. Tabii burada akla gelen soru, kurumun çeviri metni değerlendirebilecek bir konumda olup olmadığı veya çevirinin zorluklarını ne kadar iyi anladığı ve daha da önemlisi çeviri metnin stüdyoya gitmeden önce kurum tarafından kontrol edilip edilmediğidir.

Sosyal Normlar

Bir toplumun kültürel, ahlakî, geleneksel ve dinî değerleri çevirmen tarafından dikkate alınması gereken faktörlerdir. Bunlara aynı zamanda hedef kitlenin normları diyebiliriz çünkü nihayetinde ortaya çıkan ürün hedef kitlenin beğenisine sunulacaktır. Çevirmenin ne tür bir izleyici kitlesine hitap ettiğini bilmesi çeviri sürecinde kolay karar almasını sağlayacaktır.

Kaynak kültürün hedef kültür için uygun olmayan, rahatsızlık verici ahlaki değerleri olabilir. Çevirmen bunları yumuşatıp hedef kültürde kabul edilebilir bir hale getirmek zorunda kalabilir. Ancak, çevirmen içinde yaşadığı toplumun kültürel, ahlakî, geleneksel ve dinî değerlerini benimsemiyorsa toplumun bu değerlerini yıkmak ve bozmak için kaynak kültürün değerlerini hedef kültüre sokmak isteyebilir.

Devlet Normları

Devlet veya hükümet sinemalarda veya televizyonlarda gösterilecek filmler için bazı kurallar belirleyebilir ve bunları yasa haline getirebilir. Amerika'da *Amerika Sinema Filmleri Derneği* (Motion Picture Association of America), aileleri filmin içeriği ile ilgili önceden bilgilendirmek amacı ile filmlere beş kademe bir derece vermektedir. Bu kuruluşun filmleri kısıtlama veya engelleme gibi bir görevi yoktur, sadece bilgi amaçlı derece vermektedir. Türkiye'de ise *Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği*'nde filmlerin içeriğine göre on bir farklı işaret ve ibare belirlenmiştir. Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması amacıyla bakanlık bünyesinde oluşturulan *Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu* değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda uygun bulunmayan filmlerin ticari dolaşımına ve gösterimine izin vermeyebilmektedir.

EŞLEMAYA DAYALI KISITLAMALAR

Dublaj çevirisinde eşlemeye dayalı kısıtlama yaklaşımını ilk ortaya atan Istvan Fodor üç çeşit eşleme belirlemiştir.

- Fonetik eşleme: Ağız hareketleri ile duyulan ses arasındaki uyum.
- Karakter eşlemesi: Dublaj yapan kişinin sesi ile filmdeki oyuncunun fiziğinin, davranış ve hareketlerinin uyumu.
- İçerik eşlemesi: Filmin orijinal metni ile çevrilmiş metnin uyumu. (Fodor'dan aktaran O'Connell, 2003: 77)

Burada dikkat çekici nokta, çevirmenin sadece filmin metnine müdahale edebilmesi, görüntüye herhangi bir şekilde müdahale edememesidir. Bu yüzden çevirmen sözlü metni çevirirken görsel metni de göz önüne almalıdır.

Fonetik eşleme veya dudak eşlemesi dublajda en çok üzerinde durulan meseledir. Çevirinin kalitesi genellikle fonetik eşlemenin kalitesine göre değerlendirilmektedir. Nadir de olsa yakın çekim sahneleri çevirmenlerin işini zorlaştırmaktadır. Dudak eşlemesinde yüzde yüz başarılı olmak imkânsızdır, çünkü dillerin aynı dil ailesinde olsalar bile farklı ifade kalıpları vardır. Zaten izleyici, özellikle uzak çekim sahnelerinde küçük eşleme uyumsuzluklarını fark etmeyecektir. İzleyicinin, filmde bu tür ses dudak uyumsuzluklarını fark etmesini engelleyecek yetersiz ışıklandırma, gürültü, müzik, kamera açısı ve hareketlilik gibi unsurlar da vardır. Özellikle animasyon filmlerde mükemmel bir ses dudak uyumu yakalamak çok hayati değildir. Fakat teknolojinin ilerlemesi ile animasyon filmlerde de yüksek teknoloji bilgisayarlar sayesinde gerçeğe yakın karakterler yapılmaktadır.

Filmin orijinal metni ile çevrilmiş metnin mümkün olduğu kadar eşleşmesi önemlidir. Ancak fonetik eşlemede de bahsedildiği gibi çevirmen ses ve dudak uyumunu sağlamak için içerik uyuşmasından fedakârlık yaparak bazen farklı karşılıklar bulabilir. Seyircinin gözünde içerik eşlemesi çok da önemli bir mesele değildir. Zaten bunun doğruluğunu ölçecek bir durumda da değildir. Ancak görsel metin ile sözlü metnin uyuşmadığı durumlarda seyircinin kafası karışabilir.

ÇEVİRMENİN TUTUMU

Çeviri, aynı zamanda çevirmenin çeviri sürecinde yaptığı atlamalar, eklemeler gibi değişik yollarla çevirmenin tercihlerini, tutumunu, çeviri sırasındaki kararlarını yansıtır. Metnin veya filmin türü, kültür, hedef dil, kaynak dil gibi değişik faktörler çevirmenin kararlarını belirleyebilir. Nida'nın da işaret ettiği gibi "Hiçbir çevirmenin yaptığı çevirilerde kendi şahsî tercihlerini çeviriye katmaması mümkün değildir. Kaynak dildeki mesajı yorumlamasında, dilbilgisi yapıları ve kelime seçiminde, yazarın üslubunu yansıtmada, yazara ve mesaja karşı olan olumlu veya olumsuz tutumundan dolayı kaçınılmaz olarak etkilenecektir. Çevirmen bir makine değildir ve yaptığı her çeviride kendi şahsî mührünü muhakkak bırakacaktır. Durum bu olduğundan, çevirmen, metnin yazarı ve mesajıyla uyumlu olmayan herhangi bir müdahaleyi en aza indirmek için elinden geleni yapmalıdır." (Nida, 1964: 154)

Çevirmenin kültürel, sosyal, ideolojik ve dinî arka planı ve hatta çeviri sırasındaki ruh hali bile ne tür bir yaklaşım ve strateji takip edeceğini ve alacağı kararları etkilemektedir. Yazıcı bu konuyu şöyle açıklar, "Çeviri normları çeviri bilim alanındaki temel tartışma konularından biridir. Bu tartışmanın ana sebebi bu normların çeviri sürecine etkileri ve çeviri faaliyeti sırasında çevirmen kararlarını bilinçaltından etkilemesidir. Yani, her ne kadar normlar çevirmenin anlayış süreçlerinde belirleyici olsalar da tanımlayıcı özelliklerinin kapalı yapısından dolayı bunları çeviri süreci boyunca doğrudan tespit etmek kolay değildir. Ayrıca çevirmenler var olan normlara tepkiler geliştirmede profesyonelleşmektedirler." (YAZICI, 2007: 219)

DUBLAJ YÖNTEMİNİN ZORLUKLARI

KÜLTÜREL UNSURLAR

Kültürün, diğer çeviri türlerinde olduğu gibi film çevirilerinde de merkezî bir rolü vardır. Delabastita "kültürel bağlamdan bağımsız olarak film çevirilerinin incelenmesinin imkânsız" (Delabastita, 1990: 105) olduğunu söylemektedir. Filmlerde kültürel unsurlar hem görsel hem sözel hem de ses olarak seyirciye aktarılır. Çevirmenin, bu kültürel unsurları tespit edip yorumladıktan sonra hedef kültüre aktarması beklenir. Bu yüzden çevirmenin sadece iki dilli değil, aynı zamanda iki kültürlü de olması gereklidir. Ancak bütün gayretlere rağmen tam bir aktarım da sağlanamayabilir.

Çevirmenlerin, filmlerdeki kültürel unsurların çevirisinde kullandıkları stratejiler, atlama, birebir çeviri, ödünç alma, eşdeğerini bulma, uyarılma, genelleme ve açıklama gibi stratejilerdir. (Tomaszkiewicz'den aktaran Pettit, 2009: 45)

MİZAHÎ UNSURLAR

Mizahî unsurların çevirisi film çevirilerinin en zor alanlarından birisidir ve çevirmenin çeviri becerilerini sonuna kadar zorlar. Bunun sebebi, mizahî unsurların çoğunlukla dil ve kelime oyunlarına dayanması ve genellikle görsel unsurların da buna eşlik etmesidir. Tabii olarak, farklı kültürlerin farklı mizah anlayışı olacaktır. Mizahî unsurları çevirirken, çevirmen metnin yapısını, kültürü, hedef dili ve kaynak dili göz önüne almak zorundadır.

DİLSEL UNSURLAR

Kelime Oyunları

Delabastita (1996: 128) kelime oyunlarını aşağıdaki sınıflara ayırır:

- Eş adlılık (homonymy): Yazılışları ve okunuşları aynı olan ama farklı anlamlara sahip kelimelerden kaynaklanan kelime oyunları. Mesela, nehir kenarı anlamındaki “bank” ile banka anlamındaki “bank”
- Eş seslilik (homophony): Okunuşları aynı ama yazılışları ve anlamları farklı olan kelimeler. “to, two, too” gibi.
- Eş yazımlılık (homography): Yazılışları aynı ama okunuşları ve anlamları farklı olan kelimeler. Mesela, dakika anlamındaki “minute” ile çok küçük anlamındaki “minute”.
- Eş köklülük (Paronymy): yazılışları ve okunuşlarında küçük farklılıklar olan kelimeler. Kabul etmek anlamındaki “accept” ile hariç anlamındaki “except” gibi.

Çevirmen belki bir şekilde kelime oyunlarını çevirmek için bir yol bulabilir ancak sözel metin görsel metne, yani ekrandaki görüntüye, bağlı ise durum zorlaşır. Onaran, “*Sinema kendi başına bir dildir: Görüntü dili... Ses ögesi ancak destekleyici olarak sonradan ortaya çıkmıştır. Görüntü dili olan sinemanın görüntü olarak çevirisi söz konusu değildir.*” (Onaran, 1978: 86) der.

Edebiyat çevirmenleri ile karşılaştırıldığında, film çevirmenlerinin başvuracakları çeviri stratejileri sınırlıdır. Film çevirmenlerinin edebiyat çevirmenleri gibi açıklayıcı notlar veya dipnotlar yazmaları mümkün değildir. Kelime oyunlarına dayalı mizahî unsur aynı zamanda ekrandaki görüntü ile de ilişkili ise çevirmenin oradaki espriyi değiştirmesini imkânsız kılmaktadır. Değiştirildiğinde ise mizahî unsur hedef kitleye aktarılamayacak ve üstelik sözel ve görsel metin arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkacaktır.

Küfürler

Küfürler özellikle Amerikan filmlerinde oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Çevirmen, devlet normları ve sosyal normlardan dolayı bu küfürlü ifadeleri yumuşatmak zorunda kalabilir. Aksi takdirde film sansürlenmek zorunda kalabilir. Bazı eleştirmenler her türlü küfür ifadesi için Türkçede “lanet olsun” ifadesinin kullanılmasını eleştirmektedir. Ayrıca bazen filmin yapımcıları filmin daha geniş bir kitleye hitap edebilmesi için filmdeki müstehcenlik, şiddet ve küfür gibi içerikleri asgari seviyede tutmaktadırlar.

Ağız (Dialect), Şahıs Ağzı (Idiolect)

İnsanların konuşma tarzları bize onlar hakkında çok şey anlatır. İnsanların konuşma tarzlarından hangi bölgede yaşadıkları, hangi sosyal sınıfa ait oldukları veya dünya görüşleri hakkında ipuçları elde edebiliriz. Ancak dublaj yönteminde bütün bu unsurlar kaybolmaktadır. Dublajda genellikle standart dili duyarız. Çevirmen kaynak dildeki ağız hedef dildeki ağza çevirmek istediğinde, hedef dildeki ağzın kaynak dildeki ağzın eşdeğeri olduğuna nasıl karar verebileceği bir soru işaretidir. Bu yüzden, genellikle çevirmenin kaynak dildeki ağız hedef dile standart dil olarak çevirmekten başka bir çaresi yoktur.

Aynı şekilde şahıs ağzı da, kişiyi diğer insanlardan ayıran nevi şahsına münhasır dil kullanım şeklidir. Kişinin konuşma üslubu diyebileceğimiz bu durum ağızda olduğu gibi dublajda kaybolmakta ve genellikle standart bir konuşma olarak hedef dile aktarılmaktadır.

Şarkılar

Şarkılar, filmlerin önemli bir yanısıdır ve filmlere gelişigüzel konulmazlar. Söz veya melodi olarak filmin vermek istediği mesaja katkıda bulunurlar. Bu yüzden de çevirmenler tarafından dikkate alınmalıdır. Çevirmen, sadece şarkının sözlerini değil, aynı zamanda bu sözleri kendi ritmi ve nota değerleri olan müziğe uydurmak zorundadır.

Genel bir eğilim olarak, çocuklara yönelik animasyon filmlerinde şarkıların dublajı yapılmakta diğer filmlerde ise altyazı olarak çevrilmektedir. Çevirmen, şarkıyı çevirmeyi tercih ettiğinde şarkının hedef dilde söylenebilir bir eşdeğerini oluşturmalıdır. İçerik, ritim ve kafiye şarkıların temel unsurlarıdır, bu yüzden hedef dildeki şarkının da bu unsurları içermesi gerekir.

KISITLAMALARA VE ZORLUKLARA SHREK 2 FİLMİNDEN ÖRNEKLER

2004 yılında gösterime giren *Shrek 2* filmi dört serilik filmin ikincisi. Her ne kadar çocuklara yönelik bir animasyon film olsa da *Shrek 2* yetişkinlere yönelik birçok espri ve tema içeriyor. Film, aynı zamanda birçok popüler kültür unsuruna görsel veya sözel göndermelerde bulunuyor. Yukarıda belirttiğimiz kısıtlamalar ve zorluklara birer örnek vererek konuyu müşahhas hale getirelim.

NORMLARA DAYALI KISITLAMALAR

Kurumsal Normlar

Komedi unsurları içeren filmin Türk izleyicisine daha sevimli gelmesi için işveren kurum, çevirmenden bazı uyarlamalar yapmasını istemiş olabilir. Bunun bazı örneklerini filmde görüyoruz. Mesela, film diyalogunda olmadığı halde “kardeşim, yenge, anam, len” gibi ifadeler kullanılmış.

Sosyal Normlar

Çevirmen “seksi” kelimesini rahatsız edici bulmadığından birkaç yerde kullanmış. Ama aşağıda verdiğimiz örnekte “butt crack” kelimesini ya Türkçede tam bir kelime karşılığı olmadığından ya da çocuklar için itici olabileceğini düşündüğünden bağlama uygun olarak “bacakların” diye çevirmiş.

İngilizce: No more itchy *butt crack*.

Türkçe: Artık *bacakların* kaşınmayacak.

Devlet Normları

Amerikan Sinema Filmleri Derneği (The Motion Picture Association of America, MPAA), film için bazı kaba espriler, uyuşturucu maddeye kısa bir gönderimde bulunulması ve bazı müstehcen içeriklerden dolayı “ebeveyn rehberliği tavsiye edilir, bazı içerikler çocuklar için uygun olmayabilir” anlamına gelen PG derecesini vermiş. Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ise filmi “Genel İzleyici Kitlesi” olarak derecelendirmiş. Bunun başlıca sebebi, sosyal normlar kısmında verdiğimiz örnekte de görüldüğü gibi bu müstehcen ve kaba esprilerin çeviri sırasında kaybolmuş olması olabilir.

EŞLEMEYE DAYALI KISITLAMALAR

Fonetik veya Dudak Eşlemesi

Dillerin farklı telaffuz kalıpları olduğundan aynı dil ailesi içinde bile %100 bir dudak eşlemesi mümkün değildir. Zaten çoğunlukla daha öncede bahsettiğimiz sebeplerden ötürü seyirciler çok yakın çekimler hariç bu eşleme bozukluklarını fark etmeyecektir. Ancak çok dikkat edildiğinde tespit etmek mümkündür.

İngilizce: For he was the bravest, and *most* handsome... in all the land.

Türkçe: Çünkü o, ülkenin en *cesur*, en yakışıklı... prensiymiş tabii ki.

Burada *cesur* ile ona karşılık gelen *most* arasında belirgin eşleme bozukluğu var. Birincisi dişil ve yuvarlak sesli iken ikincisi dudaksıldır.

İçerik Eşlemesi

İngilizce: We got a white *Bronco* heading east into the forest.

Türkçe: Ormanda doğuya doğru ilerleyen beyaz bir *eşek* görülmüş.

İksiri içmelerinden sonra Eşek beyaz bir aygıra Shrek de yakışıklı bir erkeğe dönüşür. Buradaki çeviri ile ekrandaki görsel arasında bir uyumsuzluk söz konusudur.

Çevirmenin Tutumu

Filmi daha komik kılmak ve Türk izleyicisine yaklaştırmak için ya olan metnin daha komik bir şekilde söylendiğini ya da filmin orijinal metninde olmayan ifadelerin eklendiğini görüyoruz. Bunlar, çevirmenin filme karşı olan bakış açısını yansıttığı gibi kurumsal kısıtlamalarda bahsedildiği üzere kurumun çevirmenden isteği de olabilir; hatta seslendirme sırasında seslendirme sanatçısının kendi yorumları da olabilir.

İngilizce: Wow!

Türkçe: Anauuuu!

İngilizce: Swimming pools, movie stars!

Türkçe: Yüzme havuzuuu, film yıldızlaruuu!

İngilizce: Hey waiter! How about a bowl for the steed?

Türkçe: Hey garson! Bir tabak versene bana lan.

KÜLTÜREL UNSURLAR

Film, masallar ve masal kahramanlarına, televizyon dizileri ve reklamlarına, meşhur mağazalar ve markalara, film repliklerine ve daha birçok popüler kültür unsurlarına göndermelerle dolu.

İngilizce: Hey man, you may want to get your *fine Corinthian* footwear and your cat cheeks out of my face.

Türkçe: Hey sıpa, *çizmelerini* ve tüylü kedi poponu yüzümden çeker misin lütfen?

İngilizce diyalogdaki “Fine Corinthian” ifadesi Chrysler Cordoba marka arabanın reklamına bir gönderme. Reklamda Ricardo Montalban arabayı tanıtırken “fine Corinthian leather” ifadesini kullanıyor. Bu ifade Türk izleyicisi için bir şey ifade etmediğinden çevirmen haklı olarak onu atlamış.

MİZAHÎ UNSURLAR

Filmde mizahî unsurlar genellikle görsellik kullanılarak anlatılmış. Mesela, Şövalyeler Shrek’i yakaladıklarında onu kontrol edebilmek için biber gazı olarak biber değirmenlerini kullanıyorlar.

DİLSEL UNSURLAR

İngilizce: Then how do you explain *Sergeant Pompous and the Fancy Pants Club Band*.

Türkçe: Peki o halde bu *Kibirli Albay ve Züppeler Kulübü Bandosu* nedir?

Burada Beatles grubunun 1967 tarihli aynı isimli albümündeki “*Sgt. Pepper’s Lonely Hearts Club Band*” şarkısına bir gönderme var. Aynı zamanda İngilizce metindeki ifadenin söyleyişi ile şarkının isminin söyleyişinden kaynaklanan bir benzerlik var. Ancak bu benzerlik çeviride kaybolduğundan gönderme de kaybolmuş.

Ağız (Dialect), Şahıs Ağızı (Idiolect)

Filmin Türkçe dublajında Shrek’in İskoç aksanını, Çizmeli Kedi’nin İspanyol aksanını, Kral ve Kraliçe’nin İngiliz aksanlarını maalesef duyamıyoruz. Aslında bunların hepsi filmin dokusunu zenginleştiren öğeler.

Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi Peri Anne’nin insanlarla konuşurken kullandığı kendine özgü bazı sevgi sözcükleri de çeviride kaybolmuş.

İngilizce: Oh, shoot. I don’t think they can hear us, *pigeon*.

Türkçe: Oh yapma. Bizi duyabileceklerini hiç sanmıyorum.

ŞARKILAR

İngilizce:

Your fallen tears have called to me
So, here comes my sweet remedy
I know what every princess needs
For her to live life happily

Türkçe:

Ağlayan sesini duydum
Ve hemen uçup geldim
Güzel prensese gerekenler
Fazlasıyla bir bende var

Yukarıdaki örnekte şarkının içeriği ve ritmi korunmuş ancak kafiyeleri kaybolmuştur.

SONUÇ

Bassnett (1996: 20-21) günümüzün kitle iletişim araçlarının ve multimedya deneyimlerinin yaşandığı bir çağ olduğunu ve insanların en son metinleri, ister film ister şarkı ister kitap olsun, kültürler arasında aynı anda paylaşmak istediklerini ifade etmektedir. Bu medya ürünleri evlerimize kadar çeviri vasıtasıyla gelmektedir.

Altyazının yanında yaygın olarak kullanılan başka bir film çeviri yöntemi olan dublaj yönteminin birçok kısıtlamaları ve zorlukları vardır. Film çevirmenleri hem çeviri öncesinde hem de çeviri sırasında kurumsal, sosyal ve devlet normları gibi dış kaynaklı bazı kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunların yanında çevirmenlerin kendi tutum ve görüşleri de çeviri yaparken aldıkları kararları etkilemektedir.

Çevirinin sadece dillerarası bir aktarım olmadığı aynı zamanda kültürlerarası bir aktarım olduğu bilinen bir gerçek. Ancak toplumlar arasındaki kültürel farklılıklardan dolayı, kültürel unsurların başka bir dile ve kültüre aktarılması çevirmenlerin önündeki en büyük engellerden biri olarak durmaktadır. Ayrıca diller arasındaki farklılıklar, dil özellikleri, kelime oyunları, ağız ve şahıs ağızları ve şarkılar film çevirmenlerini zorlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Berrin (2000). "Kültür Odaklı Çeviri ve Çevirmen", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 2000/II(583), S. 51-57.
- BASSNETT, Susan (1996). The meek or the mighty: Reappraising the role of the translator. İçinde R. Alvarez & M. C-A. Vidal (Eds.), *Translation, Power, Subversion* (S. 10-24). Clevedon: Multilingual Matters.
- DELABASTITA, Dirk (1990). Translation and the mass media. İçinde S. Bassnett & A. Lefevere (Eds.), *Translation, History and Culture* (S. 97-109). Londra: Cassell.
- DELABASTITA, Dirk (1996). "Introduction", *The Translator*, C. 2, S. 2, S. 127-139.
- HEWSON, Lance; MARTIN, Jacky (1991). *Redefining Translation: The Variational Approach*, Londra: Routledge.
- NIDA, Eugene Albert (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden: Brill.
- O'CONNELL, Eithne M. T (2003). *Minority Language Dubbing for Children: Screen Translation from German to Irish*, Oxford: Peter Lang.
- ONARAN, Alim Şerif (1978). "Çeviride Sinema Dili", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 38, S. 322, S. 86-92.
- PETTIT, Zoe (2009). Connecting cultures: Cultural transfer in subtitling and dubbing. İçinde J. Diaz-Cintas (Ed.), *New Trends in Audiovisual Translation* (S. 44-57). Bristol: Multilingual Matters.
- TOURY, Gideon (2000). The nature and role of norms in translation. İçinde L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (S. 198-211). New York: Routledge.
- YAZICI, Mine (2007). Translation norms or constraints. İçinde G. I. Colipca (Ed.), *Translation Studies: Retrospective and Prospective Views. TRAS.RE.P. 2. Conference Proceedings Volume* (S. 219-225). Galati: Europlus.